

Just Now

*a toolbox
for teaching
human rights*

Krzyżowa

Zestaw kart osi czasu JustNow

Projekt "JustNow - A Toolbox for Teaching Human Rights" koncentruje się na opracowaniu materiałów metodyczno-dydaktycznych związanych z edukacją w zakresie praw człowieka, w połączeniu z grami symulacyjnymi i uczeniem się różnorodności w pozaformalnej i formalnej pracy edukacyjnej z młodzieżą.

Ten zestaw kart na osi czasu koncentruje się na Krzyżowej na przestrzeni dziejów aż do dnia dzisiejszego, obejmując kluczowe kamienie milowe, czołowe postacie, wydarzenia i znaczenie tego miejsca w dzisiejszych czasach. Karty mogą być wykorzystywane w edukacji historycznej lub obywatelskiej, a także w innych formach edukacji pozaformalnej. Zaleca się, aby nauczyciele uzupełniali karty przykładami z historii lokalnej.

Karty zostały stworzone przy użyciu zdjęć i informacji wyszukanych w Internecie, ze źródłami odnotowanymi na odwrocie kart. Karty zostały stworzone wyłącznie do celów edukacyjnych non-profit i są wykorzystywane w salach lekcyjnych lub nieformalnych placówkach edukacyjnych.

Stworzony przez: JustNow Team

Treść tych materiałów nie odzwierciedla oficjalnej opinii Unii Europejskiej. Odpowiedzialność za informacje i poglądy wyrażone w materiałach spoczywa wyłącznie na ich autorze (autorach).

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Wieś Krzyżowa

Krzyżowa to niewielka miejscowość na Dolnym Śląsku, w której skupia się historia trzech różnych pokoleń: pruskiego feldmarszałka, który walnie przyczynił się do zjednoczenia Niemiec pod rządami dynastii Hohenzollernów, młodego prawnika spokrewnionego z tym pierwszym, który swój sprzeciw wobec nazizmu przypłacił życiem, oraz chrześcijańskich intelektualistów, głównie z Polski i Niemiec, którzy - jeszcze przed upadkiem bloku komunistycznego - marzyli o stworzeniu międzynarodowego miejsca spotkań młodych ludzi na terenie zrujnowanej poniemieckiej posiadłości. Marzenie to mogło się spełnić dzięki symbolicznej Mszy Pojednania, która odbyła się w Krzyżowej z udziałem pierwszego niekomunistycznego premiera Polski oraz ówczesnego kanclerza Niemiec.

Kompleks pałacowy

Skromny barokowy budynek pałacu został zbudowany w latach 1712-1726. Początkowo składał się tylko z podwyższonego parteru i pierwszego piętra, z mieszkalną mansardą na szczycie. Poddasze rozbudowano pod koniec XIX wieku, dodając dwie boczne klatki schodowe.

Rodzina von Moltke w Krzyżowej

1867

1 sierpnia 1867 roku Helmuth Karl Bernhard von Moltke (1800-1891) - pruski dowódca wojskowy w randze feldmarszałka nabył majątek w Krzyżowej - ówczesnym Kreisau. Dotacja umożliwiła mu jego zakup po tym, jak przyczynił się do pruskiego zwycięstwa militarnego nad Cesarstwem Austriackim, co było ważnym krokiem w kierunku zjednoczenia ziem niemieckich pod panowaniem króla pruskiego. Moltke osiedlił się w Kreisau wraz z rodziną.

Przeprowadzka do *Berghaus*

1928

Rodzina Moltke przeniósła się do Berghaus ("Dom na Wzgórzu"), ponieważ pobyt w pałacu stawał się zbyt kosztowny ze względu na trudną sytuację gospodarczą w Niemczech i złe zarządzanie posiadłością. Rodzina pozostała w Domu na Wzgórzu do października 1945 roku. Przed 1928 rokiem zamieszkiwali go dalecy krewni.

Źródło zdjęcia: Prezydent Rzeszy von Hindenburg i kanclerz Rzeszy Adolf Hitler w dniu Poczdamu (21.03.1933). Zdjęcie wykonane przez Theo Eisenharta dla New York Times. Udostępnione przez Niemieckie Archiwum Federalne.

https://de.wikipedia.org/wiki/Tag_von_Potsdam#/media/Datei:Bundesarchiv_Bild_183-S38324,_Tag_von_Potsdam,_Adolf_Hitler,_Paul_v._Hindenburg.jpg
CC BY-SA 3.0 de (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/de/deed.de>)

Adolf Hitler kanclerzem Niemiec

1933

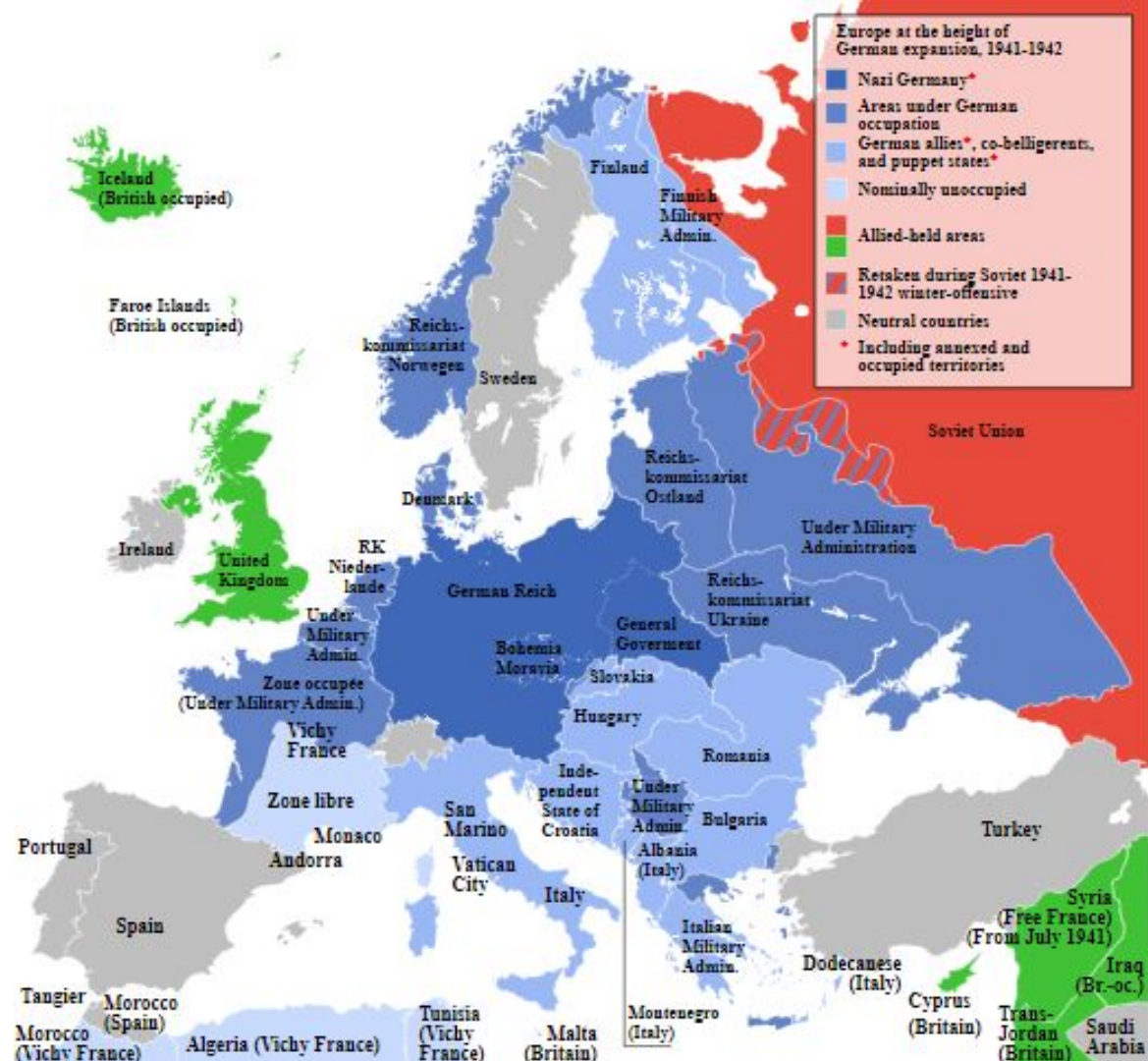
30 stycznia 1933 roku Adolf Hitler został mianowany kanclerzem Niemiec. To początek rządów narodowych socjalistów, którzy zaczęli zawieszać swobody obywatelskie i eliminować opozycję polityczną. Dzięki swojej ekspansjonistycznej i rasistowskiej ideologii i polityce Hitler rozpętał II wojnę światową, w której narodowi socjaliści i ich wspólnicy popełnili masowe zbrodnie i ludobójstwa.

Freya i Helmuth James von Moltke

Helmuth James von Moltke (1907 - 1945), pra-pra-bratanek feldmarszałka von Moltke, urodził się w Kreisau i został wychowany w duchu liberalnym i zorientowanym społecznie. Studiował prawo i nauki polityczne. W 1931 r. poślubił Freyę Deichmann (1911-2010), córkę bankiera z Kolonii. Freya zamieszkała w jego rodzinnej posiadłości w Kreisau, ale wkrótce w 1932 r. małżonkowie przenieśli się do Berlina, gdzie Freya uzyskała stopień doktora prawa. Później, pod nieobecność męża, który nadal pracował w Berlinie, nadzorowała zarządzanie majątkiem w Krzyżowej. Oboje od samego początku odrzucali reżim narodowo-socjalistyczny.

Źródło obrazu: II wojna światowa w Europie, 1942 r.

https://en.wikipedia.org/wiki/Nazi_Germany#/media/File:World_War_II_in_Europe,_1942.svg

CC BY-SA 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>)

Początek II wojny światowej

1939

Inwazja na Polskę 1 września 1939 r. wyznacza początek II wojny światowej. Wkrótce po rozpoczęciu wojny Helmuth James von Moltke, który w tym czasie pracował jako prawnik w Berlinie, został wcielony do służby w Naczelnym Dowództwie Wehrmachtu (niemieckich sił zbrojnych).

KREISAU

Źródło zdjęcia: Sygnet Kręgu z Krzyżowej stworzony przez Harro Siegel.

Z "The Kreisau Circle. Portrait of a Resistance Group", Landeszentrale für Politische Bildung Schleswig-Holstein, Kiel 1986.

https://de.wikipedia.org/wiki/Kreisauer_Kreis#/media/Datei:0110Signet_des_Kreisauer_Kreises.jpg

CC BY-SA 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>)

Krąg z Krzyżowej

Kreisauer Kreis (Krąg z Krzyżowej) jest postrzegany jako szczególnie ważny w historii niemieckiej opozycji wobec reżimu nazistowskiego. W porównaniu z innymi grupami antynazistowskimi, ta była niezwykle heterogeniczna. W jej skład wchodził intelektualistów, urzędników, działaczy społecznych i duchownych, z których wszyscy reprezentowali bardzo zróżnicowane opcje polityczne i światopoglądowe. Grupie brakowało spójnej struktury, a nawet odpowiedniej nazwy (dopiero podczas przesłuchań jej członków przez gestapo nazwano ją Kręgiem z Krzyżowej).

Formacja Kręgu z Krzyżowej

1940

Krąg z Krzyżowej został założony w 1940 roku jako sieć kontaktów skupiona wokół dwóch inicjatorów: Helmutha Jamesa von Moltke i Petera Yorcka von Wartenburga. Skupiał on ludzi z różnych środowisk i grup społecznych, którzy nie mogli pogodzić się z sytuacją w Niemczech i działaniami armii niemieckiej w całej Europie, i którzy ostatecznie zdecydowali się przeciwstawić rządowi Adolfa Hitlera. Ludzie ci spotykali się wiele, wiele razy podczas II wojny światowej, głównie w małych grupach.

- Sozialisten**
- 1 Reichwein
  - 2 Mierendorff
  - 3 Leber
  - 4 Haubach

Der Kreisauer Kreis

- Adelige**
- 1 Haeften
  - 2 Trott
  - 3 Einsiedel
  - 4 Gablentz

A Graf von Moltke
B Graf York von Wartenburg

- Protestanten**
- 1 Poelchau
  - 2 Gerstenmaier
  - 3 Steltzer

- Katholiken**
- 1 Delp
  - 2 Rösch
  - 3 König
  - 4 Lukaschek

Spotkania Kręgu z Krzyżowej

1942 and 1943

Tylko trzy spotkania odbyły się w większym składzie (dwa razy w 1942 r. i raz w 1943 r.) - wszystkie trzy w Kreisau, w Berghaus. Członkowie grupy byli w pełni świadomi, że nie mają środków, by odsunąć od władzy przywódców reżimu, nie mówiąc już o przeprowadzeniu zbrojnego zamachu stanu. Wierzyli, że rozwiązanie siłowe może zostać wprowadzone w życie tylko przez wojsko, dlatego poświęcili się opracowaniu programu politycznego dla powojennych Niemiec i przekonaniu do swojego projektu decydentów reprezentujących wszystkie środowiska. Wierzyli również, że militarna porażka nazistów jest nieunikniona, a zmiany w kraju mogą być wywołane głównie od wewnątrz.

Praca Kręgu z Krzyżowej

Aktywiści pracowali nad planem konstytucji dla przyszłych demokratycznych Niemiec. Konceptualizowali również kary dla zbrodniarzy wojennych i odszkodowania dla krajów zaatakowanych i okupowanych przez nazistowskie Niemcy. Członkowie zastanawiali się, jak ukształtować przyszłą zjednoczoną Europę w taki sposób, aby zapobiec wybuchowi kolejnych konfliktów. Widzieli również miejsce dla państwa polskiego, z którym Niemcy powinny utrzymywać dobre stosunki, w powojennej Europie. Z powodzeniem nawiązywali kontakty z grupami opozycyjnymi w okupowanej Holandii, Belgii i Norwegii oraz próbowali uzyskać poparcie aliantów, jednak bezskutecznie.

Źródło zdjęcia: Zniszczone wnętrze sali narad w kwaterze głównej Hitlera Wolfsschanze (lipiec 1944). Udostępnione przez Niemieckie Archiwa Federalne.

https://pl.m.wikipedia.org/wiki/Plik:Bundesarchiv_Bild_146-1972-025-10,_Hitler-Attentat,_20._Juli_1944.jpg

CC BY-SA 3.0 de (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/de/deed.de>)

Zamach na Adolfa Hitlera

20 lipca 1944

20 lipca 1944 r. miała miejsce próba zabicia Hitlera i zakończenia reżimu nazistowskiego przez pułkownika von Stauffenberga i innych oficerów. Próba nie powiodła się, bomba wybuchła, ale Hitler przeżył. W następnych tygodniach setki ludzi zaangażowanych w zamach stanu zostało aresztowanych, a wielu z nich zabito. Wśród nich byli także członkowie Kręgu z Krzyżowej, z których część aktywnie uczestniczyła w spisku.

Źródło zdjęcia: Helmuth James von Moltke przed Trybunałem Ludowym w Berlinie (10.01.1945). Udostępnione przez Bildagentur für Kunst, Kultur und Geschichte.

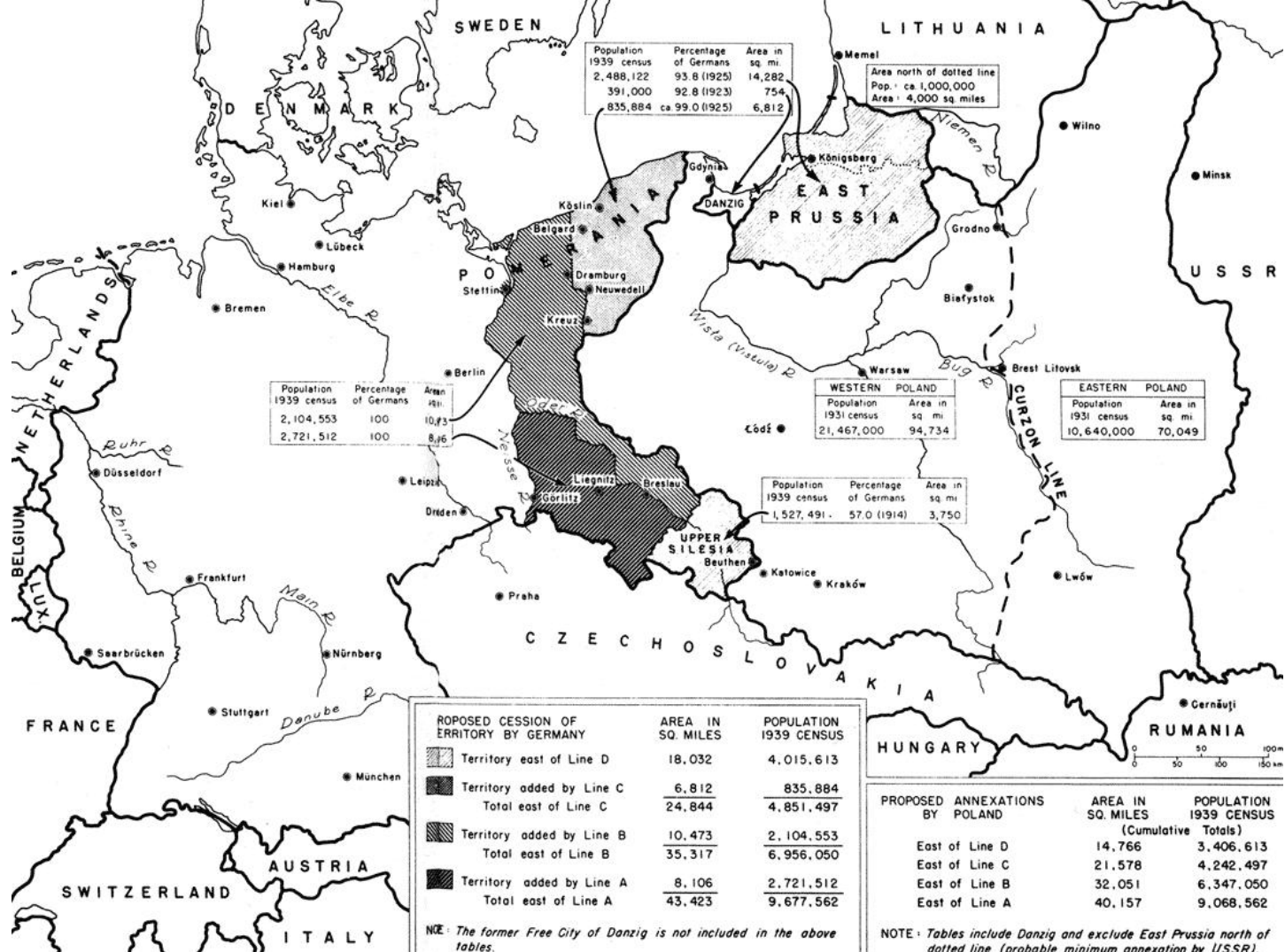
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Helmuth_James_Graf_von_Moltke_vor_dem_Volksgerichtshof_in_Berlin.JPG

CC BY-SA 3.0 de (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/de/deed.de>)

Egzekucja Helmutha Jamesa von Moltke

23 stycznia 1945

Dziwiewięciu członków Kręgu z Krzyżowej zostało skazanych na śmierć za działalność opozycyjną i późniejszy udział w zamachu Stauffenberga na Adolfa Hitlera. Ostatecznie ośmiu z nich zostało straconych, w tym Peter York von Wartenburg i Helmuth James von Moltke, który stracił życie 23 stycznia 1945 r. w więzieniu Plötzensee w Berlinie.

Population 1939 census	Percentage of Germans	Area in sq. mi.
2,488,122	93.8 (1925)	14,282
391,000	92.8 (1923)	754
835,884	ca 99.0 (1925)	6,812

● Memel
Area north of dotted line
Pop. ca 1,000,000
Area ca 4,000 sq miles

Population 1939 census	Percentage of Germans	Area sq. mi.
2,104,553	100	10,73
2,721,512	100	8,16

WESTERN POLAND	
Population	Area in sq mi
21,467,000	94,734

EASTERN POLAND	
Population	Area in sq mi
10,640,000	70,049

Population 1939 census	Percentage of Germans	Area in sq mi
1,527,491	57.0 (1914)	3,750

PROPOSED CESSION OF TERRITORY BY GERMANY	AREA IN SQ. MILES	POPULATION 1939 CENSUS
Territory east of Line D	18,032	4,015,613
Territory added by Line C	6,812	835,884
Total east of Line C	24,844	4,851,497
Territory added by Line B	10,473	2,104,553
Total east of Line B	35,317	6,956,050
Territory added by Line A	8,106	2,721,512
Total east of Line A	43,423	9,677,562

PROPOSED ANNEXATIONS BY POLAND	AREA IN SQ. MILES	POPULATION 1939 CENSUS
(Cumulative Totals)		
East of Line D	14,766	3,406,613
East of Line C	21,578	4,242,497
East of Line B	32,051	6,347,050
East of Line A	40,157	9,068,562

NOTE: The former Free City of Danzig is not included in the above tables.

NOTE: Tables include Danzig and exclude East Prussia north of dotted line (probable minimum annexation by USSR).

Źródło zdjęcia: Departament Stanu USA, Konferencja Poczdamska. Możliwy obszar wydalenia wraz z populacją.
https://de.wikipedia.org/wiki/Flucht_und_Vertreibung_Deutscher_aus_Mittel-_und_Osteuropa_1945%E2%80%931950#/media/Datei:Vertreibungsbiet.jpg
CC BY-SA 3.0 de (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/de/deed.de>)

Koniec drugiej wojny światowej

8 maja 1945

Wraz z kapitulacją Niemiec 8 maja 1945 r. II wojna światowa w Europie dobiegła końca. Jedną z konsekwencji było przesunięcie granic Polski na zachód, przez co cały Dolny Śląsk nie był już częścią Niemiec. Po utracie majątku w Kreisau, Freya von Moltke przeniosła się wraz z dwoma synami, Konradem i Casparem, do Republiki Południowej Afryki i zamieszkała w posiadłości dziadków męża, gdzie zaangażowała się w pracę społeczną. Wróciła do Niemiec w 1956 roku. Następnie, w 1960 roku, przeniosła się do Vermont (USA), gdzie mieszkała aż do śmierci w 2010 roku.

Posiadłość jako państwowe gospodarstwo rolne

Po II wojnie światowej w majątku rodziny von Moltke i na okolicznych gruntach utworzono Państwowe Gospodarstwo Rolne (PGR). Budynek był nadal użytkowany, ale powoli niszczał. W latach 70-tych majątek popada w całkowitą ruinę.

Źródło zdjęcia: Flaga z logo "Solidarności". 02.09.2011 w Gdańsku.
<https://www.flickr.com/photos/platformaobywatelskarp/6105820307/>
CC BY-SA 2.0 ACT (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0>)

Wybory parlamentarne w Polsce

1989

W czerwcu 1989 r. po raz pierwszy po zakończeniu II wojny światowej w Polsce odbyły się wolne wybory. Chociaż wybory były tylko częściowo demokratyczne, doprowadziły do tego, że Tadeusz Mazowiecki został pierwszym powojennym niekomunistycznym premierem od 1945 roku. Niezależny Samorządny Związek Zawodowy "Solidarność" zdobył wszystkie wolne mandaty w Sejmie, niższej izbie dwuizbowego parlamentu Polski.

Konferencja wrocławskiego KIK-u

2-4 czerwca 1989

W dniach 2-4 czerwca 1989 r. wrocławski Klub Inteligencji Katolickiej (KIK) zorganizował we Wrocławiu konferencję "Chrześcijanie w społeczeństwie", w której wzięli udział uczestnicy z Polski, obu podzielonych krajów niemieckich, Holandii i Stanów Zjednoczonych. Uczestnicy konferencji dyskutowali na temat odpowiedzialności obywatelskiej, oporu, opozycji, demokracji i edukacji. Wystosowali wspólną propozycję do Ministerstwa Spraw Zagranicznych PRL, aby w Krzyżowej powstał międzynarodowy dom spotkań. Przedstawili również pomysł utworzenia w tym samym miejscu muzeum europejskiego oporu antyhitlerowskiego.

Źródło zdjęcia: Niemcy Zachodni i Wschodni pod Bramą Brandenburską 09.11.1989. Udostępnione przez Senat Berlina.
https://de.wikipedia.org/wiki/Berliner_Mauer#/media/Datei:West_and_East_Germans_at_the_Brandenburg_Gate_in_1989.jpg
CC BY-SA 3.0 de (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/de/deed.de>)

Upadek muru berlińskiego

9 listopada 1989

W 1989 roku, począwszy od września, w Niemieckiej Republice Demokratycznej miały miejsce pokojowe masowe demonstracje, domagające się istotnych zmian w kraju. Podczas konferencji prasowej 9 listopada 1989 r., na której Günter Schabowski ogłosił wolność podróżowania, pytanie dziennikarza doprowadziło do "natychmiastowego" upadku muru berlińskiego. Po tym, jak Berlin był podzielony tym murem przez ponad 28 lat, oznaczało to ważny moment w historii Niemiec.

Msza Pojednania

12 listopada 1989

W listopadzie 1989 roku kanclerz Niemiec Zachodnich Helmut Kohl przyjechał z wizytą państwową do Polski i spotkał się z premierem Tadeuszem Mazowieckim. 12 listopada, trzy dni po upadku muru berlińskiego, obaj uczestniczyli we Mszy Świętej w Krzyżowej, zwanej Mszą Pojednania. Wybór miejsca był symboliczny, podobnie jak znak pokoju przekazany przez Mazowieckiego i Kohla podczas tej mszy. Międzynarodowa inicjatywa powstała pod egidą wrocławskiego KIK-u publicznie zaprezentowała projekt międzynarodowego domu spotkań w Krzyżowej.

krzyżowa
kreisau

Fundacja "Krzyżowa" dla Porozumienia Europejskiego

9 lipca 1990 r. KIK we Wrocławiu powołuje Fundację "Krzyżowa" dla Porozumienia Europejskiego. Zadaniem Fundacji jest promowanie dialogu i pokojowego współistnienia narodów, grup społecznych i jednostek. Kiedy Fundacja oficjalnie przejęła nieruchomości, budynki były w katastrofalnym stanie, choć część z nich była nadal wykorzystywana do celów rolniczych. Po ośmiu latach renowacji, premier Polski Jerzy Buzek i kanclerz Niemiec Helmut Kohl zainaugurowali działalność nowego ośrodka w Krzyżowej w 1998 roku. Obecnie budynki mogą być wykorzystywane na różne sposoby, na przykład jako zakwaterowanie lub obiekty szkoleniowe.

Polska i Unia Europejska

1 maja 2004

1 maja 2004 r. Polska dołączyła do Unii Europejskiej, podobnie jak dziewięć innych krajów w ramach rozszerzenia UE na wschód. Już pięć lat wcześniej Polska przystąpiła do NATO.

Msza pojednania

Versöhnungsmesse

Mass of Reconciliation

Źródło zdjęcia: Fundacja "Krzyżowa" dla Porozumienia Europejskiego

Wystawa "Odwaga i pojednanie"

2014

Z okazji 25. rocznicy Mszy Pojednania w Krzyżowej powstaje stała wystawa "Odwaga i Pojednanie", opowiadająca o stosunkach polsko-niemieckich na przestrzeni XX wieku. Inauguracja odbywa się w obecności premier Ewy Kopacz i kanclerz Niemiec Angeli Merkel 20 listopada 2014 r.

Źródło zdjęcia: Fundacja "Krzyżowa" dla Porozumienia Europejskiego

Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży

Działalność Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży w Krzyżowej to najważniejszy projekt realizowany przez Fundację "Krzyżowa" dla Porozumienia Europejskiego. Rozbudza chęć poznawania innych ludzi i otaczającego świata, szukania podobieństw i dążenia do zrozumienia różnic, uczy otwartości i umiejętności komunikacyjnych młodych ludzi gromadzących się w Krzyżowej.